

AKADEMİAR DERGİSİ

ANKARA 2020 (HAZİRAN) - Sayı: 8 - s. 47-62

Gönderilme Tarihi: 24.04.2020, Kabul Tarihi:29.05.2020

<https://doi.org/10.46231/akademiar.726369>

■ SÜLEMÎ'NİN MİHANU'S-SÛFİYYE'Sİ: İNCELEME VE TERCÜME

Sulamî's Mihan al-Sufiyye: Review and Translation

Prof. Dr.

HİMMET KONUR

Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

[orcid.org/ 0000-0002-2781-1431](https://orcid.org/0000-0002-2781-1431)

himkon@hotmail.com

Öz

Sülemî müellif sûfilardan biridir. Ona yüzden fazla eser nispet edilmiştir. Hadis, tefsir ve tasavvuf alanında birçok eser kaleme almıştır. Tasavvufa dair eserlerinden biri de *Mihanu's-Sûfiyye*'dir. Aslında onun bu eseri günümüze ulaşmamıştır. Kaynaklarda bu eserden yapılan alıntılar bir araya getirilmek suretiyle bir nüsha oluşturulmuş ve basılmıştır. Bu eserde mihneye maruz kalan sufilardan bahsedilmektedir. Mihan, mihne kelimesinin çoğuludur. Bir kavram olarak, yöneticilerin, yapmadıkları bir şeyi yaptığını veya söylemek istemedikleri bir şey söyleyene kadar bazı önemli kişilikleri tutuklamaları ve cezalandırmaları anlamına gelir. Mihne isminden bahsedildiğinde çoğunlukla Mutezile mensupları akla gelir. Abbasi döneminde kısa bir süre yöneticileri ikna ederek herkesi Kuran'ın lafız ve mana olarak yaratılmış olduğunu kabul etmeye zorladılar ve kabul etmeyenleri cezalandırma yoluna gittiler. Daha sonra Selefiler kendileri gibi düşünmeyenlere mihne uyguladılar. Son zamanlarda, Mutezile ve Selefilere kendileri gibi düşünmeyenlere baskıları ve bu baskı sürecinin İslam ilimleri üzerindeki etkisi üzerine bilimsel toplantı ve yayınlar yapıldı. Ancak, Sufilere uygulanan mihne ve bu mihne sürecinin bir İslam ilmi olarak tasavvuf üzerindeki etkisi konusunda neredeyse hiçbir faaliyet yapılmamıştır. Sülemî'nin bu eseri, bu konuda yapılacak çalışmalar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu makalede, mihneye maruz kalan 12 sufinin yer aldığı Sülemî'nin eserinin inceleme ve tercümesini sunacağız.

Anahtar Kelimeler: *Sufilere baskı, Mihne, Sülemî, Mihanu's-Sûfiyye, selefiler.*

Abstract

al-Sulami is one of the Sufi authors. More than a hundred books have been attributed to him. He wrote many works on Hadith, Tafsir, and Sufism. One of his works on Sufism is *Mihan al-Sûfiyye*. In fact, this work has not survived until today. A copy was created and printed by gathering the quotations from this work in the sources. In this book, the Sufis who were exposed to the "mihna" were mentioned. "Mihan" is the plural of the word "mihna". As a concept, it means arrestment or punishment of the significant figures by the rulers until they say the things that they have not done or they say the things that they do not want to state. Most of the time, mihna is associated with the members of the Mutezile. They persuaded the rulers of the government for a short time during the Abbasid period and tried to force everyone to accept that the Qur'an was created in terms of voices, words, and meaning, and made those who did not accept it punished. Later, Salafis put pressure against those who did not think like themselves. Recently, scientific meetings and publications have been made on the pressures of the Mutezile and the Salafi to those who do not agree with them, as well as the effect of this oppression process on Islamic sciences. However, there has been almost no activities on their pressure against Sufis and the influence of the oppression process on Sufism as an Islamic science. This work of Sulami is an important resource for the studies to be carried out on this matter. In this study, we will present a review and translation of the work of Sulami, which includes twelve sufis who are subjected to pressure and punishment.

Keywords: *Pressure on Sufis, The Mihna, Sulami, Mihan al-Sufiyye, salafis.*

Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî

Sülemî, Horasanlı bir sûfî, müfessir ve muhaddistir. 325/937 yılında Nişâbur'da doğmuştur. Babası tarafından Ezd, annesi tarafından Süleym kabilesine mensuptur. Annesinin mensup olduğu kabileye nisbetle Sülemî adıyla tanınır. Babası, zamanın meşhur sûfîleri ile sohbet etmiştir. Nişabur'un meşhur âlim ve sûfîlerinden Ebû Amr İbn Nüceyd'in kızı olan annesi de zühd ve takvâ sahibi bir kadın olarak anılmıştır. Yetişme çağında babasını kaybeden Sülemî'yi dedesi İbn Nüceyd himayesine almıştır. Varlıklı bir şahsiyet olan İbn Nüceyd vefat ettiğinde Sülemî'ye büyük bir miras kalmıştır. Bu sayede geçim sıkıntısı çekmeyen Sülemî, o dönemde benzeri az görülen zengin bir kütüphane kurmuştur. Başta dedesi olmak üzere dönemin tanınmış âlimlerinden ders almış Irak, Rey, Hemedan, Merv ve Hicaz'a giderek buralardaki âlimlerle görüşmüştür. Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbûrî ve Muhammed b. Ali el-Kâffâl gibi âlimlerden hadis ve fıkıh okumuştur. Tasavvufteki asıl üstadı ise Ebu'l-Kâsım en-Nasrâbâzî'dir. Geniş bilgiye sahip olan, tasavvufun yanı sıra zâhirî ilimleri de iyi bilen Sülemî, bir yandan sûfîler ve tasavvuf hakkında eserler yazarken öte yandan Nişâbur'daki zâviyesinde irşad faaliyetini sürdürmüştür. Sohbetine katılan ve kendisinden hırka giyenler arasında Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, Abdülkerîm el-Kuşeyrî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Abdurrahman el-Cüveynî, hadis âlimi Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî gibi ünlü mutasavvıf ve âlimler vardır. Sülemî 3 Şâban 412'de (12 Kasım 1021) Nişâbur'da vefat etmiştir. Kaynaklarda ona yüzden fazla eser nisbet edilmiştir. Bunlardan çoğu günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşanların bir kısmı basılmıştır. Türkçeye tercüme edilen eserleri de vardır.¹

¹ Sülemî ve eserleri hakkında kısa bilgi için bkz.: Süleyman Uludağ, "Sülemî, Muhammed b. Hüseyin", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, c. 38, s. 53-55. Bazı eserleri Süleyman Ateş tarafından tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır. Bkz. Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, *Tasavvufun Ana İlkeleri ve Sülemî'nin Risâleleri*, trc.: Süleyman Ateş, Ankara 1981, I-VIII+1-156+1-212. Sülemî'nin *Tabakâtu's-Süfîyye*'sinin tahkikli neşrini yapan Nureddin eş-Şerîbe, onun hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi vermiştir. Bkz.: Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, *Tabakâtu's-Süfîyye*, tahk.: Nureddin eş-Şerîbe, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1969, ss. 16-43.

Mihanu's-Sûfiyye

Mihanu's-Sûfiyye Sülemî'nin kaynaklarda adı zikredilen ve atıfta bulunulan ancak henüz bir nüshasına ulaşılamayan eserlerindedir.² Muhammed Edîb el-Câdir bu eserden yapılan alıntılarını bir araya getirmiş (derlemiş) ve -Sülemî'nin *Târihu's-Sûfiyye* adlı eserinin sonunda zeyl olarak- yayınlamıştır.³ Bu çalışmada biz, eserden faydalanmayı kolaylaştırmak için önce nasıl cem ve tertip edildiği (derlendiği ve düzenlediği) ve içeriği hakkında bilgi verecek daha sonra Türkçe'ye tercümesini sunacağız.

Cem ve Tertip

Muhammed Edîb el-Câdir yayına hazırlamış olduğu esere oldukça geniş bir mukaddime hazırlamıştır.⁴ Besmele ve salveden sonra kataba ad olan *mihan*⁵ kelimesinin kök, iştikak ve anlamlarından bahsetmiştir. Bildirdiğine göre lügatte mihne deneme, imtihan etme, iyice düşünme ve inceleme manasına gelir. Altının veya gümüşün istenilen karata gelmesi için yapılan eritme ve arıtma işlemi için de bu kökten gelen kelimeler kullanılır. Kavram olarak ise yöneticilerin bir kimseyi tutuklayıp ona yapmadığı bir şeyi yaptım deyinceye veya söylemek istemediği bir şeyi söyleyinceye kadar tutuklaması, kabul etmediği takdirde cezalandırmasıdır.

² Nureddin eş-Şerîbe, Hacı Halife'nin bu eseri zikretmediğini ancak Zehebî'nin, Zünnûn el-Mısrî ve Muhammed b. El-Fudayl el-Belhî'nin hayatı bahsinde bu eserden söz ettiğini kaydetmiştir. (Bkz.: Sülemî, *Tabakât*, (Tahkik edenin girişi), s. 41). Derleyen, daha başka eserlerde de *Mihanu's-Sûfiyye*'den bahsedildiğini tespit etmiştir. Aşağıda bu eserlerden söz edilecektir.

³ Bkz.: Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, *Târihu's-Sûfiyye ve bi-zeylihî Mihanu's-Sûfiyye*, tahk.: Muhammed Edîb el-Câdir, Dâru Ninevî, Dimeşk 2015. Yayın 1-465. sayfaları *Târihu's-Sûfiyye*'ye, zeylindeki 1-35. sayfalar ise *Mihanu's-Sûfiyye*'ye tahsis edilmiştir.

⁴ Kitabın 5-16. sayfaları derleyen mukaddimesine tahsis edilmiştir.

⁵ "*Mihan*", "*mihne*" kelimesinin çoğuludur. "*Sözlükte "sorguya çekmek, çetin imtihana tâbi tutmak, eziyet etmek" mânâlarındaki mahn kökünden türeyen mihne "sorguya çekip eziyete mâruz bırakma" demektir (Lisânü'l-'Arab, "mhn" md.). Abbâsî halifeleri devrinde bazı muhafazakâr âlimlerin sorguya çekilmesi ve bir kısmına eziyet edilmesine ilişkin olaylarla yönetimin bu tutumu mihne diye anılmıştır.*" Bkz.: Hayrettin Yücesoy, "Mihne", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, c. 30, ss. 26-28. Bazı âlimlerin tasvib ve teşviki ile yürütülen bu süreç, ardından karşı mihne hareketini doğurmuş, aynı şiddet ve sıklıkta olmasa da yıllarca devam etmiş adeta geleneksel ve kurumsal hale gelmiştir.

Bu bilgilerden sonra Ebû Nasr et-Tûsî'nin *el-Luma'*ından naklen 'İlk mihneye tabi tutulanın Âmir b. Abdi Kays' olduğunu belirtmiş⁶ ve İslam tarihi boyunca mihneye maruz kalan elli civarındaki sûfînin ismini kaydetmiştir. Listesinde şu isimler ve açıklamalar yer almaktadır:

–Ebu Yezîd Bistâmî memleketinden yedi kere nefyedildi.

–Zünnûn el-Mısrî'yi yöneticilerden birine gammazladılar. Onu Mısır'dan Bağdad'a zincirli ve bağlı vaziyette götürdüler.

–Semnûn el-Muhıbb'e büyük bir mihne vaki oldu. Halife onun ve dostlarının boynunun vurulmasını emretti. Bir kısmı kaçtı bir kısmı da senelerce saklandı.

–Sehl b. Abdullah memleketi Tüster'den Basra'ya sürüldü. Ona çirkin şeyler isnad ettiler ve onu tekfir ettiler.

–Hüseyn el-Hallâc en berbat şekilde katl edildi. Cesedine müslе yapıldı.

–İlmu't-Tevhîd takrir ettiği sırada Cüneyd aleyhine şahitlik ettiler. O da fıkıhla gizlendi. el-Luma sahibi Ebu Nasr es-Serrâc şöyle dedi: "Nice kere arandı, tutuklandı, aleyhine küfür ve zındıklıkla şahitlik ettiler."

–Muhammed b. Fazl el-Belhî mezhebi sebebiyle sürüldü.

–Şeyh Abdullah b. Hamza'nın mürted olduğuna dair bir toplantı yapıldı. Bunun üzerine evine kapandı. Ölünceye kadar Cuma hariçinde çıkmadı.

–el-Hakîm et-Tirmizî *İlelî's-Şerîa* ve *Hatmü'l-Evliyâ* adlı eserini yazınca Tirmiz'den çıkarıldı ve münkir addedildi.

–Re'y zahidleri ve sufileri Yusuf b. el-Huseyn'i inkâr ettiler/münkir saydılar, hakkında (yersiz) konuşmalar yaptılar ve ağır suçlamada bulundular.

–Ebu'l-Hasan el-Bûşencî sürüldü, inkâr edildi ve kovuldu.

–Ebû Osman el-Mağribî, Mekke'den çıkarıldı. Aleviler başına ve omuzlarına vurduktan sonra Mekke sokaklarında deve üzerinde dolaştırdı.

–Ebu Bekr en-Nâblusî'yi kelepçeli olarak Remle'den Mısır'a sürdüler. Sultanın katında aleyhine şahitlikte bulundular. Tutuklandı ve

⁶ Bkz.: Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Luma', İslam Tasavvufu*, trc.: Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996, ss. 402-403.

diri diri veya öldükten sonra derisi yüzüldü. Çünkü o zâlim devlet hakkında söz söylemişti.

–Ebû Medyen el-Mağribî, Bicâye’den ihraç edildi. Öldürülmeye giderken öldü.

–Ebu’l-Kâsım en-Nasrâbâzî, Basra’dan çıkarıldı ve münkir ilan edildi.

–Ebû Hafs el-Haddâd’ın arkadaşı Ebû Abdullah es-Sîczî ihrâc edildi.

–Ebu’l-Hasan el-Husrî’nin küfrüne şahitlik edildi.

–İbn Sem’un ölünceye kadar çirkin bir şekilde anıldı; cenazesine gelmediler.

–Ebu’l-Kâsım b. Cemîl ölünceye kadar taşlandı.

–İmam Gazzâlî’nin küfrüne fetva verildi. İhya adlı eseri yakıldı.

–Ebu’l-Hasan eş-Şâzilî cemaatiyle birlikte Mağrib’ten çıkarıldı. Sonra İskenderiye naibine ‘*siz zındık bir Mağribli gelecek*’ diye yazdılar.

–Ahmed er-Rifâî zındıklık ve ilhad ile suçlandı.

–Devlet erbâbı, müridlerinin sayısı çok olduğu için Ebu’l-Kâsım b. Kasî Ahmed b. El-Huseyn’in öldürülmesi hususunda ittifak etti.

–İbn Berrecân Abdüsselam b. Abdurrahman ve Ebu’l-Abbas b. el-Ârif yakalandılar, yalnız bırakıldılar ve tutuklandılar. Başkaldıracakları vehmedildi. Kâfir olduklarına dair aleyhlerine şahitlik edildi.

–Münkirler günümüze kadar Muhyiddin b. Arabî ve Ömer b. el-Fârız’ın münkir olduklarını iddia edegeldi.

–Ali Abdülhak b. Seb’in inkâr edildi ve Mağrib’ten çıkarıldı. Henüz varmadan Mısır halkı (ondan uzak durmaları için) uyarıldı.

–Ebu Nuaym el-İsfahânî’yi İsfahan halkı ihraç etti ve camide oturmasını engelledi.

–Ebu’l-Hasan eş-Şâzilî’nin şeyhi Abdüsselam b. Meşîş, Mağrib’te katledildi.

–Osmanlılar, Muhammed er-Ruveycil el-Uryân’ı Mısır’a girerken katletti.

–Ebu’l-Abbas el-Mülessem’i tekfir ettiler.

–Ebu’l-Feth el-Vâsitî inkârla suçlandı.

–Abdullah b. Muhammed el-Arşî el-Mercânî mihneye maruz kaldı, ulema katline fetva verdi ve öldürüldü.

–İbn Arabî'nin dostu ve eşinin oğlu Muhammed el-Konevî Sadruddin inkârla suçlandı.

–Defalarca Şiblî'nin küfrüne şahitlik edildi.

–İbrahim el-Ca'berî ve Huseyn el-Câkî inkâr edildi.

–Ebû Abdullah ez-Zübeyrî, Ebu Abdi'l-Huseyn b. Mekkî es-Subbûhî'yi tekfir etti ve herkesi ona karşı kıskırttı.

–Ebu'l-Abbas Ahmed b. Atâ sultanın huzuruna çıkarıldı, küfür ve zındıklık nisbet edildi, pabucuyla vurularak öldürüldü.

–Ebu Hamza es-Sûfi'yi tekfir ettiler. İbnü'l-Cevzî *Telbîs*'inde şöyle dedi: “Onu öldürdüler. Atım da zındığın atı diye andılar.”

–Muhammed b. Musa el-Fergânî hakkında lanetçilerin sözü vardır.

–Ebu'l-Hüseyen en-Nûrî aleyhine küfrüne şahitlik edildi.

–Adeviyye tarikatının şeyhi Adiy b. Müsâfir'in kabri açıldı ve içindékiler iki kere yakıldı.

–Ebu'l-Hayyân et-Tevhîdî akidesi sebebiyle nefy/sürgün edildi.

–Şihabüddin es-Sühreverdî Yahyâ b. Habş Halep'te katledildi.

–Tarihçilerin dediğine göre Vezir Ubeydullah b. Yunus, Abdülkadir el-Geylânî'nin evini yaktı ve çocuklarını dağıttı. Denilir ki o gece kabrine bir nebbâş gönderdi ve kemiklerini dalgalara attırdı.

–Gırnata veziri Lisanüddin b. el-Hatîb tasavvufa dair *Ravzatu't-Ta'rîf bi'l-Hubbi's-Şerîf* adlı kitabı sebebiyle katledildi.

Derleyen, her dönemde bütün toplumlarda benzeri sıkıntıların yaşandığına ve İslam dünyasında günümüzde hala yaşanmaya devam ettiğine değindikten sonra kitabı nasıl cem ve tertip ettiğine geçmiştir.

Eserin tertibi konusunda herhangi bir bilgiye rastlamadığı için, kendi inisiyatifıyla, kitaba konu olan şahsiyetleri kronolojik olarak sıralama yoluna gitmiştir. Bildirdiğine göre eser kaynaklarda farklı isimlerle anılmıştır. İbn Asâkîr, *Mihanu'l-Meşâyih*, İbn Teymiyye, *Mihnetu's-Sûfiyye*, diğer müellifler ise *Mihanu's-Sûfiyye* adıyla anmıştır. Derleyen de çoğunluğu oluşturan diğer müelliflere uyarak *Mihanu's-Sûfiyye* adını tercih etmiştir. Derlemesinde, Sülemî'nin *Mihan*'ından naklettiğini bildiren müelliflerin eserlerindeki metinlere yer vermiştir. Sadece İbnü'l-Cevzî'nin *Telbîsü İblîs* adlı kitabını bu

prensibin dışında tutmuştur. Zira ona göre bu eserden yaptığı alıntılar kesinlikle *Kitâbu'l-Mihan*'dan alınmıştır.

Derleyen, çeşitli vesilelerle mukaddimesinde, bu kitabın sûfilere yapılan mihnelerin sona ermesine ve hiç kimsenin mizacından dolayı suçlanmamasına katkı sağlamasını ümid ettiğini bildirmiştir.⁷

Eserin tercümesine geçmeden evvel son olarak şunları da ilâve edelim: Eserde kronolojik olarak mihneye maruz kalan 12 sûfiden bahsedilmektedir. Bunlar ve mihneye maruz bırakılma gerekçeleri şöyledir:

1. Ebu Süleyman Ebu Abdurrahman ed-Dârânî (ö. 215/830), Melekleri gördüğünü ve onlarla konuştuğunu iddia ettiği,

2. Ahmed b. Ebi'l-Havârî (ö. 230/845), evliyayı enbiyadan üstün tuttuğu,

3. el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857), kelam ve sıfatlar hakkında konuştuğu,

4. Zünnûn (ö. 245/859), selefın konuşmadığı bir ilim ihdâs ettiği,

5. Ebu Yezid el-Bistâmî (ö. 261/875), *'Nebî (s.a.v.)'in miracı olduğu gibi benim de miracım var'* dediği

6. Sehl b. Abdullah Tüsterî (ö. 283/896), Melekler, cinler ve şeytanların kendisine geldiğini ve onlarla konuştuğunu söylediği,

7. Bünnân el-Hammâl (ö. 316/m. 928), zamanın müsrif Mısır hâkimine ihtarda bulunduğu,

8. Muhammed b. el-Fazl (ö. 319/931), "Fehmü'l-Kur'ân" ve "Ahvâlu'l-Eimme" hakkında konuştuğu,

9. el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), *Hatmu'l-Evliyâ* adlı kitabındaki görüşleri,

10. Ebu Ali es-Sekafî (ö. 328/940), tevfik ve hızlan, iman, lafız konularındaki düşünceleri,

11. Ebu Osman el-Mağribî (ö. 373/984), Kendisine nisbet edilen -ne olduğu bildirilmeyen- asılsız bir suçlama,

12. Ebu Abdullah el-Hâkim (ö. 405/1015), şîliğe meylettiği gerekçesiyle mihneye maruz kalmışlardır.

⁷ Muhammed Edîb el-Câdir mukaddimesinde Safiyyüddin el-Buhterî'nin 250 sayfalık şiir, hikye ve hikmetlerle dolu *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatu'l-Mahzûn* adlı kitabını tahkik ettiğinden bahsetmekte ancak başı derde girmedikçe kimsenin bu kitaba ilgi duymadığından da yakınmaktadır.

Mihneye maruz kalan sufiler münkirlik, zındıklık, bidatçilik ve küfürle itham edilmiş, yaşadıkları şehirden çıkarılmak/ihrâc, sürgüne gönderilmek/nefy, kırbaçlanmak, yırtıcı hayvan önüne atılmak, hap-sedilmek, dövülerek teşhir edilmek, evinden çıkmasına izin verilmek suretiyle cezalandırılmıştır.

Derleyen, bir sûfî hakkında birden fazla kaynaktan yer alan bilgileri aynıyla tekraren kaydetmiştir. Biz aynı metinlerin tercümesini tekrar vermek yerine dipnotta işaret etmeyi uygun bulduk.

Mihanu's-Sûfiyye, bazı sûfîlerin nerede, niçin ve nasıl mihneye tabi tutulduklarına dair Sülemî'nin kısa notlarından oluşmaktadır. Sülemî, olayların ayrıntısına girmemiş, sûfîlere isnad edilen suçları; söz ve fi-ileri tartışmamıştır. Onlara mihne uygulanmasını haksız bir tasarruf olarak görmüştür.

Kapak sayfasından sonra Zehebî'den naklen kitabın râviler zincirine yer vermiştir. Buna göre kitap Sülemî'den Muhammed b. Yahyâ el-Müzekkî'ye, ondan Câmi' b. Abdurrahmân'a, ondan da Abdurrahman es-Sem'ânî'ye *semâ' yoluyla* gelmiştir.⁸

***Mihanu's-Sûfiyye* Tercümesi**

1. Ebu Süleyman Ebu Abdurrahman ed-Dârânî (ö. 215/830)⁹

İbn Asâkir, *Tarih-i Dimeşk*, 40/11'de¹⁰ şöyle dedi:

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, *Mihanu'l-Meşâyih* (adlı) kitabında şöyle zikretti:

Ebu Süleyman ed-Dârânî, Dimeşk'ten ihraç edildi. Melekleri gördüğünü ve onlarla konuştuğunu iddia ettiğini söylediler.

Tenha bir yere/süğûra gitti.

Dimeşk halkından biri, '*Şayet size dönmezse helak olursunuz*' diye görüş bildirdi. Onu çağırmaya gittiler. Geri döndürünceye kadar yalvardılar.¹¹

⁸ Bkz.: Sülemî, *Mihanu's-Sûfiyye*, s. 20.

⁹ Sıra numaraları tarafımızca konulmuş olup baskıda yer almamaktadır.

¹⁰ Derleyen, kaynakların cilt ve sayfa numaralarını vermiş ancak basıldığı yer ve yılı kaydetmemiştir.

¹¹ Derleyen, metinde İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11/29'da yer alan aynı bilgileri tekrar olarak vermiştir.

2. Ahmed b. Ebi'l-Havârî (ö. 230/845)

Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 5/1006'da şöyle dedi:

Sülemî, *Mihanu's-Sûfiyye*'de Ahmed b. Ebu'l-Havârî'yi zikretti ve şöyle dedi:

Bir topluluk/kavm onun evliyayı enbiyadan üstün tuttuğuna dair aleyhine şahitlik etti. Aleyhine faaliyet yürüttüler. Dimeşk'ten Mekke'ye kaçtı. Sultan dönmesini istediğini yazıncaya kadar mücâvir olarak yaşadı. Sonra (sultanın) bu yazı(sı) üzerine döndü.¹²

3. el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857)

İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, 167 (*Nakdu Mesleki's-Sûfiyye*)'de şöyle dedi:

Hâris Muhâsibî kelim ve sıfatlar hakkında konuştu diye Ahmed b. Hanbel ondan uzaklaştı.

Ölünceye kadar saklandı.

4. Zünnûn (ö. 245/859)

Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 5/1137'de şöyle dedi:

Sülemî'nin *Mihan*'ında (şöyle geçmektedir):

Zünnûn, memleketinde velâyet ehlinin halleri ve makamlarının tertibi hakkında söz söyleyen ilk kişidir. Mısır'ın reisi ve Mâlikî mezhebinden olan Abdullah b. Abdülhakem onu inkâr etti. Bundan dolayı Mısır âlimleri ondan uzaklaştı. Onun, selevin konuşmadığı bir ilim ihdâs ettiği haberi yayıldı. Kendisinden uzaklaştılar ve onu zındıklıkla itham ettiler.

Yanına kardeşi girdi ve '*Mısır halkı senin zındık olduğunı söylüyorlar*', dedi. Bunun üzerine şu şiiri söyledi:

Neyim var ki benim boyun eğmek, susmak,

*Ve de avucumu yanağıma koymaktan ve hatıralardan başka!*¹³

¹² Derleyen, metinde Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 12/93'te yer alan bilgileri tekrar olarak vermiştir.

¹³ Derleyen metinde Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 11/534'te yer alan bilgileri tekrar olarak

Muhammed b. el-Ferhî şöyle dedi: Zünnûn ile beraber bir teknede idim. Bize başka bir tekne geldi. Zünnun'a, 'Onlar senin kâfir olduğuna dair sultana şahitlik etmeye gidiyorlar' denildi. (Zünnun), 'Allahım! Eğer yalan söylüyorlarsa onları boğ'" dedi. Tekne devrildi ve boğuldular. Ona, 'kayıkçının ne suçu var ki' dedim. 'Onların maksadını bildiği halde niye taşıyor ki! Allah'ın huzuruna boğularak çıkmaları yalancı şahitlik yaparak çıkmalarından hayırlıdır' dedi. Sonra titredi, hali değişti ve 'İzzetine and olsun ki bundan sonra kimseye beddua etmeyeceğim' dedi.

Sonra Mısır emiri onu çağırdı, itikadını sordu. Yaptığından hoşnut oldu.

Mütevekkil onu çağırdı. Sözlerini dinleyince beğendi ve sevdi. Salipler anıldığında 'Zünnun'a selâm olsun' diyordu.

5. Ebu Yezid el-Bistâmî (ö. 261/875)

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, *Mihan* adlı Kitabında şöyle dedi:

Bistam halkı Ebu Yezid el-Bistâmî'nin dediklerini inkâr ediyorlardı. Hüseyin b. İsa'ya onun 'Nebî SAS'in mî'râcî olduğu gibi benim de mî'râcım var' dediği söylendi. Onu Bistam'dan çıkardılar. İki sene Mekke'de ikamet etti. Sonra Cürcan'a döndü. Hüseyin b. İsa ölünceye kadar orada kaldı. Sonra Bistam'a döndü.¹⁴

6. Sehl b. Abdullah Tüsterî (ö. 283/896)

İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, 167 (*Nakdu Mesleki'l-Kavm*) de şöyle dedi:

Bir adam Sehl b. Abdullah Tüsterî'nin şöyle dediğini anlattı: Melekler, cinler ve şeytanlar ona geliyorlar, o da onlarla konuşuyor. Bunun üzerine avâm/halk onu inkâr etti. Ona çirkin şeyler nispet ettiler. Basra'ya gitti ve orada öldü.

7. Bünnân el-Hammâl (ö. 316/m. 928)

vermiştir.

¹⁴ Bu bilgi *Telbîsü İblîs*, 167 (*Nakd-i Mesleki'l-Kavm*)'de de yer almaktadır.

İmâm Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 7/303'te şöyle dedi:

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, *Mihanu's-Sûfiyye*'de şöyle dedi:

Bünnân el-Hammâl, vezir Humaruye'ye gitti, onu bineğinden indirdi. (Vezir) Hristiyan idi. 'Ata binme! Ehl-i zimmetin giyindikleri gibi giyin!' dedi Humaruye onun yakalanmasını ve yırtıcı bir hayvanın önüne atılmasını emretti. Bunun üzerine atıldı ve bir gece orada kaldı. Geldiklerinde yırtıcı hayvan onu yalıyordu. Vezir onu salıverdi ve özür diledi.¹⁵

el-Huseyn b. Ahmed er-Râzî şöyle dedi: Ebu Ali er-Rûzbârî'nin şöyle dediğini işittim. Mısır'a gidiş sebebim Bünnân el-Hammâl'in hikâyesidir. O, bunu meşhur İbn Tolun'a emretmişti. O da yırtıcı hayvan önüne atılmasını emretti. Yırtıcı hayvan onu koklamaya başladı ve ona zarar vermedi. Yırtıcı hayvanın yanından çıkarılınca ona 'Seni kokladığında kalbinde ne vardı?' denildi. 'Onların artığı ve salyasını (bu konudaki hükmü) düşünüyordum' dedi. Sonra yedi kırbaç vuruldu. Bunun üzerine ona 'Allah seni her kırbaça bir sene hapsedsin' dedi. İbn Tolun yedi sene hapsedildi.

İbrahim b. Abdurrahman şöyle zikretti: Kadı Ubeydullah, Bünnân'a tuzak kurdu ve yedi kırbaç vurdu. (Bünnân) ona 'Allah seni her kırbaça bir sene hapsedsin' dedi. İbn Tolun onu (kadıyı) yedi sene hapsedti.¹⁶

Zehebî, *Siyeru Alami'n-Nübelâ*, 14/489'da şöyle dedi: "Allah'ın zâtı hakkında imtihan edildi. Sabretti. Şam yüceldi..."

8. Muhammed b. el-Fazl (ö. 319/931)

Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 7/332'de şöyle dedi:

Sülemî, *Mihanu's-Sûfiyye*'de şöyle dedi: Muhammed b. el-Fazl, Belh'te "Fehmü'l-Kur'ân ve Ahvâlu'l-Eimme" hakkında konuşunca Belh fukahâsı ve ulemâsı onu inkâr etti ve ona Ehl-i hadis mezhebine itikadı sebebiyle ona *bidatçi* dediler. 'Beni çıkarıp sokaklarda dolaştırın-

¹⁵ Derleyen metinde Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 14/489'de yer alan bilgileri tekrar olarak vermiştir. Aynı şekilde İbn Tağriberdî, *en-Nucümü'z-Zâhire*, 3/221'deki bilgileri de tekraren kaydetmiştir.

¹⁶ Derleyen bu bilgilerin de Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 11/534'te yer aldığını bildirmiş ve tekrar olarak metne kaydetmiştir. Aynı şekilde İbn Tağriberdî, *en-Nucümü'z-Zâhire*, 3/221'deki bilgileri de tekraren kaydetmiştir.

caya ve bidatçı deyinceye kadar çıkmayacağım' dedi. Ona bunu yaptılar. '*Allah kalplerinizden muhabbetini ve marifetini çıkarsın*' dedi. -Denildi ki '*ora halkından bir sufi çıkmadı.*'-

Semer kand'a geldi, ona ziyadesiyle ikramda bulundular.

Bir gün vaaz ettiği, bunun üzerine kırk kişinin öldüğü söylendi.¹⁷

9. el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932)

Şeyhülislam el-İmam Ahmed b. Teymiyye, *Sadefiyye*, 1/248'de şöyle dedi:

el-Hakîm et-Tirmizî, *Hatmu'l-Evliyâ* (adlı) kitabını yazınca Müslümanlar onu inkar ve ihraç ettiler.

Aynı şekilde Ebu Abdurrahman es-Sülemî *Mihanu's-Sufiyye*'sinde bunu zikretti. Şöyle dedi: *Hatmu'l-Velâye* kitabını yazdığı için onu nefy ettiler/sürdüler ve memleketinden çıkardılar. Kâfir olduğuna dair aleyhine şahitlik ettiler. Dinî bakımdan çirkin sayılan şeyler nispet ettiler. Belh'e geldi. Mezhep bakımından onlara muvâfakati sebebiyle Belh halkı onu kabul etti.

10. Ebu Ali es-Sekafî (ö. 328/940)

İmam Zehebî, *Siyeru Alâmi'n-Nübelâ*, 15/282'de şöyle dedi:

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî şöyle dedi:

Ebu Ali es-Sekafî, Ebu Hafis en-Nisâburî ve Hamdun el-Kassâr ile görüştü.

Şer'î ilimlerin çoğunda imam ve her türlü sanatta önder idi. İlimlerin çoğunu bıraktı. Sufiyyenin ilmiyle meşgul oldu. Oturdu, nefsin ayıpları ve fillerin âfetleri konusunda en güzel sözleri söyledi.

İlim ve kemaliyle birlikte tevfik ve hızlan, iman, lafız konularında İbn Huzeyme (ö. 311/924)'ye karşı çıktı.

Eve hapsedildi. Ölünceye kadar çıkmadı. Orada mihnelere maruz kaldı.

¹⁷ Derleyen metinde Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 14/524'de yer alan bilgileri tekrar olarak vermiştir.

11. Ebu Osman el-Mağribî (ö. 373/984)

İmam Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 16/320'de şöyle dedi:

Sülemî şöyle dedi: Ebu Osman Said b. Sellam el-Mağribî, -Kayra-
vanlıdır, sonra Nisabur'a yerleşmiştir-, tarikatında meşayihin biriciği
idi. Halinin yüceliği ve vaktini koruması hususunda mislini görme-
dim. Kendisine nisbet edilen asılsız bir suç yüzünden mihneye tabi
tutuldu. Dövüldü ve deve üzerinde teşhir edildi. Haremi terk etti.

12. Ebu Abdullah el-Hâkim (ö. 405/1015)

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/272'de ve Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-
Nübelâ*, 17/175'te, (bu haber *Tarihu Bağdad*'ın zeyli *Müstefâd*'ta,
2/145'te de geçmektedir) şöyle dedi:

İbnü'l-Beyyi' şiiliğe meylediyordu.¹⁸

Ebu'l-Feth b. Abdalbâkî, Ebû Muhammed et-Temîmî'den, Ebû
Abdurrahmân es-Sülemî'nin şöyle dediğini haber verdi:

Evinde iken, Ebu Abdullah b. Kerrâm'ın ashabı yüzünden mesci-
de çıkmasının mümkün olmadığı (günlerde), Hâkim Ebû Abdullah'ın
yanına girdim. Onların, minberini kırdıklarını ve çıkmasına engel ol-
duklarını söyledi.

Ona “Çıksan ve bu adamın -yani Muaviye'nin- faziletine dair bir
hadis yazsan da bu mihneden kurtulsan” dedim. “*Kalbimden/içimden
gelmiyor, içimden gelmiyor, içimden gelmiyor...*” dedi.

~•~

¹⁸ İbnü'l-Beyyi', Hâkim'in künyesidir. Büyük muhaddislerdendir. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* adlı eseriyle meşhur olmuştur. 321 yılında Nişabur'da doğmuş, 341'de Irak'a gitmiş ve hacetmiştir. Horasan ve Maveraunnehri dolaşmıştır. 359'da Nişabur kadısı olmuştur. Artarda kadılık yaptığı için kendisine Hâkim lakabı verilmiştir. Sonra ilim ve eser yazmak için kadılığı bırakmıştır. Büveyhî ve Samanî melikleri arasında elçilik yapmıştır. Bkz.: M. Yaşar Kandemir, “Hâkim en-Nisâbüri”, *DİA.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, c. 15, ss. 190-193.

تاریخ الصوفیة

وبدیلله
محن الصوفیة

تألیف
ابی عبد الرحمن السلمي
٣٢٥ - ٤١٢ هـ

جمع وتحقیق
مُحمَّد أديب الجادر

أبو سليمان الداراني

٢٠

أبو سليمان عيد الرحمن الداراني

(.....-٣١٥هـ)

(*) قال ابن عساکر في «تاریخ مدينة دمشق» ٤٠/١١١:
وذكر أبو عبد الرحمن السلمي في كتاب «مغن المشايخ»:
أنَّ أبا سليمان الداراني أخرج من دمشق، وقالوا: إنه يزعم أنه يرى الملائكة،
ويكلمونه. فخرج إلى بعض الثغور، فرأى بعض أهل دمشق أنه إن لم يرجع إليكم
هالككم، فخرجوا في طلبه، وتشفعوا إليه حتى رُدَّوه.

(*) قال ابن كثير في «اللباية والنهاية» ١١/٢٩:
وذكر أبو عبد الرحمن السلمي في كتاب «مغن المشايخ»:
أنَّ أبا سليمان الداراني أخرج من دمشق، وقالوا: إنه يزعم أنه يرى الملائكة،
ويكلمونه. فخرج إلى بعض الثغور، فرأى بعض أهل دمشق أنه إن لم يرجع إليكم
هالككم، فخرجوا في طلبه، وتشفعوا إليه حتى رُدَّوه.

محن الصوفیة

تألیف

أبي عبد الرحمن السلمي

جمع وترتيب

محمد أديب الجادر

بين الشرقة لابن عبد الرحمن السلمي

٣٥

فهرس كتاب المهن

١- مقدمة التحقيق	١٩
ب- رواية الكتاب	١٩
ج- أصحاب المهن:	
١- أبو سليمان عيد الرحمن الداراني	٢٠
٢- أحمد بن أبي الخوارزمي	٢١
٣- الخوارزمي بن أسد الحارثي	٢٢
٤- ذوالنون	٢٣
٥- أبو يزيد البسطامي	٢٥
٦- سهل بن عبد الشري	٢٦
٧- بنان الخليل	٢٧
٨- محمد بن الفضل	٣٠
٩- الحكيم الترمذي	٣١
١٠- أبو علي الفارسي	٣٢
١١- سعيد بن سلام أبو عثمان	٣٣
١٢- أبو عبد الله الحارثي	٣٤

تعليق وتصحيح: جمال البخاري

Kaynakça

- el-Buhterî, Safiyyüddîn, *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatu'l-Mahzûn*, (s. 1-297), Daru's-Sâdir, Beyrut 1997.
- İbn Asâkîr, Tarihu Medînet-i Dımaşk, (Nşr. Ömer b. Garâme el-Amravî), I-XL, Beyrut 1415/1995.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Kahire 1351-58/1932-39; Beyrut 1386/1966.
- İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire*, I-XVI, Kahire 1956-1972.
- İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, (Nşr. Muhammed Münîr ed-Dımeşki), Kahire 1368.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hâkim en-Nisâbü'rî", *DİA.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, c. 15, s. 190-193.
- Serrâc Tûsî, Ebû Nasr, *el-Luma'*, *İslam Tasavvufu*, trc.: Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Târîhu's-Sûfiyye ve bi-zeylihî Mihanu's-Sûfiyye*, tahk.: Muhammed Edîb el-Câdir, Dâru Nînevî, Dımeşk 2015.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, tahk.: Nureddin eş-Şerîbe, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1969.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Tasavvufun Ana İlkeleri ve Sülemî'nin Risâleleri*, trc.: Süleyman Ateş, Ankara 1981, I-VIII+1-156+1-212.
- Uludağ, Süleyman, "Sülemî, Muhammed b. Huseyn", *DİA.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, c. 38, s. 53-55.
- Yücesoy, Hayrettin, "Mihne", *DİA.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, c. 30, s. 26-28.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (Nşr. Şuayb el-Arnaût v. dğr.) I-XXIII, Beyrut 1401-1405/1981-1985.